
Les necròpolis d'incineració de la zona de Besalú: Can Barraca i Can Bellsolà.

Neus Coromina

Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona,
Pl. Ferrater Mora 1, 17004 Girona.

Resum

L'etapa final de la prehistòria que comprèn l'Edat del Bronze i l'inici de l'Edat del Ferro és un moment de canvis a Europa. Tot i que en etapes més antigues ja hi ha algunes evidències de cremació, és en aquest moment on la incineració en una urna cinerària esdevé la pràctica funerària principal. A la zona de Besalú podem documentar aquesta pràctica amb dues necròpolis anomenades Can Barraca i Can Bellsolà. Entre els dos jaciments es van poder indentificar varis tipus de tomba (en túmul, en urna o fossa simple) fet que ha generat diferents hipòtesis sobre l'estructura de la societat que s'hi va enterrar.

Abstract

The final prehistorical stage, which comprehends from the Bronze Age to the early Iron Age is a moment of changes in Europe. Although in older stages there is some evidence of cremation, it is in that moment when incineration in a cinerary urn becomes the principal funerary practice. In Besalú area, we can document this practice in two burial necropolis called Can Barraca and Can Bellsolà. Between the two sites various kind of tombs where identified (tumulus, urn and simple pit). That fact has generated different hypothesis about the structure of the society that was buried.

Introducció

Dins el marc de la XIII Assemblea d'Estudis organitzada pels Amics de Besalú i titulada "El territori de Besalú abans de la Història" es va dur a terme una actualització del coneixement paleontològic i prehistòric d'aquest territori.

És en aquest context que es va decidir posar de relleu dos jaciments que corresponen a una de les últimes etapes de la prehistòria, i que van ser descoberts de manera similar però que van córrer diferent sort. Estem parlant de les necròpolis d'incineració de Can Barraca i Can Bellsolà, situades al municipi de Besalú i que van ser descobertes durant les obres de millora de la carretera A26. Ambdues necròpolis s'emmarquen en el context del bronze final i ferro I.

Propers a les dues necròpolis hi ha també altres jaciments que es circumscriuen en aquest mateix període. El primer és el poblat de Can Xac, situat al municipi d'Argelaguer i on es van recuperar diverses estructures interpretades com espais d'hàbitat i combustió (Manzano et al., 2006). L'altre jaciment relacionat és una necròpolis ubicada al Pla de la Gibrella, a la Vall Bianya i de la qual se'n té poc coneixement ja que va ser explorada al segle XIX tot i que possiblement es pugui situar a la primera edat del Ferro (Pons, 1984).

Val a dir que les necròpolis d'incineració representen un canvi de paradigma pel que fa als rituals d'enterrament des dels inicis de la prehistòria. Tot i que ja durant el calcolític hi ha evidències de cremació (Toledo, 1990) (Agustí 1999), no és fins al bronze final que es generalitza la incineració com a pràctica funerària principal. Tradicionalment s'ha associat aquest canvi a onades migratòries procedents d'Europa central i amb la cultura dels anomenats camps d'urnes. Ara bé, a mesura que s'ha avançat en l'estudi d'aquest tipus de necròpolis s'han obert noves línies d'investigació posant en dubte l'origen migratori d'aquest canvi i d'altres que intenten reforçar aquesta hipòtesis, sempre

basant-se en l'estudi de la cultura material (Alonso et al., 2004)(Pons, 2005). Això sí, s'ha de tenir en compte altres disciplines com la genètica que apunta directament a un reemplaçament de la població local masculina per una d'origen estepari i centre europeu ja fa entre 2000 i 2200 anys (Ollalde et al, 2019).

Com a últim apunt, s'ha de diferenciar entre els camps d'urnes com a tal, on la urna es diposita directament en una fosa simple i les necròpolis tumulars on es cobreix la fosa i la urna amb una estructura de pedres amb forma de túmul. Tant a Can Barraca com a Can Bellsolà s'han pogut documentar els dos tipus d'enterrament en un mateix jaciment.

Necròpolis de Can Barraca

El jaciment de Can Barraca es va localitzar a l'agost del 2004 durant els treballs de seguiment de l'A-26, al punt quilomètric 2700 (Fig. 1). Posteriorment es va delimitar i es realitzà una excavació que s'estengué fins al setembre del 2006.

El nom del jaciment té l'origen en la casa a la qual pertanyen els camps on s'ubica, anomenats també com a Camp Gran i està situat molt a prop d'un al-

Figura 1. Mapa de situació dels dos jaciments, Can Barraca i Can Bellsolà.

tre jaciment molt conegut a Besalú, que és la vil·la romana de Can Ring.

Després de l'excavació es va dur a terme un estudi exhaustiu de tots els materials recuperats durant el treball de camp i el resultat va ser la publicació d'una monografia liderada pel director de les excavacions Pau Martín Machín i on van col·laborar molts experts pluridisciplinaris (Martín, 2006).

Com a síntesi de totes les dades publicades a Martín (2006) es pot situar la necròpolis d'incineració en el bronze final-ferro (al voltant de fa 2800 anys) gràcies a la classificació dels diferents tipus i decoracions de les urnes cineràries i de dues datacions radiocarbòniques. Es va datar el túmul 1 amb un resultat de 790-770 cal aC. i la urna 7 que va donar una cronologia similar amb 820-790 cal aC. (Fig. 2). Tot i que es va classificar com a necròpolis tumular, no només es van poder documentar túmuls, sinó que es van excavar fins a tres tipologies de tombes diferents. En total es van comptabilitzar un total de 14 enterraments, 4 dels quals corresponien a estructures tumulars (Fig. 3), 9 van resultar urnes enterrades en una fossa simple i un últim dipòsit que es va determinar com a individu sense urna, sebollit directament dins una fossa simple.

Pel que fa les persones enterrades s'ha de tenir en compte que a l'hora de fer l'estudi antropològic no

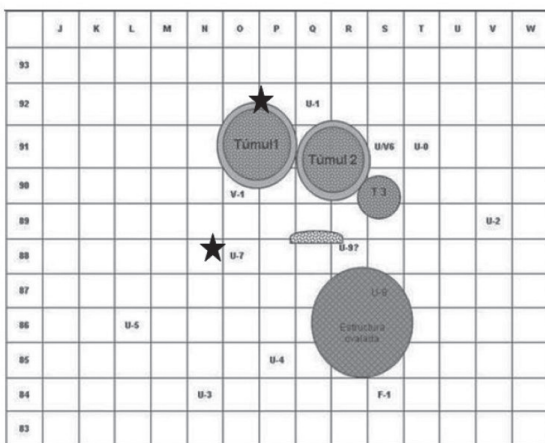
més es tenien restes parcials degut al procés de cremació de la restes. En total es van poder comptabilitzar 11 individus adults i 3 infants.

A l'hora de poder interpretar la població de la necròpolis de Can Barraca s'han de tenir en compte varis factors. El primer és que sembla ser una necròpolis de curta durada i per tant el nombre d'enterraments no és gaire elevat. Aquest fet ajuda a que la seva contextualització cronològica sigui força acotada però a canvi és possible que sigui poc representativa del conjunt de la població que va viure al territori durant el bronze final.

Per poder establir hipòtesis de la relació entre els tipus d'enterrament i els individus enterrats és necessari tenir en compte que es va trobar molt poc aixovar. A la urna 1 es va recuperar una arracada de bronze, als túmuls 1 i 3 uns vasets accessoris i per últim a l'enterrament sense urna es va trobar una dena.

Pel que fa a l'edat dels individus cal destacar que dels quatre individus infantils identificats a la necròpolis, dos pertanyen a les tombes en túmul. Aquest fet va fer plantejar si hi havia una diferenciació social entre els túmuls i les urnes en fossa simple, tot i que l'aixovar no fos determinant.

Com ja s'ha apuntat abans, l'estudi de les restes òssies com a tal es va veure condicionat per la

Figura 2. Planta de Can Barraca (Martín, 2006) amb les dues tombes que es van datar.

Figura 3. Imatge del túmul 1 (Martín, 2006).

conservació parcial d'aquestes. Possiblement els cossos van ser cremats a més de 600 graus, i per la quantitat de grams recuperats a l'interior i al voltant de les urnes fa pensar en una tria selectiva de les restes i també porta a especular en algun tipus de simbolisme.

Necròpolis de Can Bellsolà

El descobriment del jaciment de Can Bellsolà va tenir un origen pràcticament calcat al de Can Baraca, ja que va ser durant el seguiment arqueològic en motiu de les obres de l'ampliació de la carretera N-260 encarregat a l'Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona el maig de l'any 2004. Aquest seguiment el va dirigir en un principi en Pau Martín, però el febrer de l'any 2005 aquest és rellevat per Sandra Font, que en serà la directora fins que s'acabi la intervenció el dia 31 de juliol de l'any 2006.

Durant el seguiment arqueològic es van descobrir dues estructures de combustió de difícil contextualització a més de material ceràmic. Aquests fets van propiciar una excavació d'urgència i es

va adoptar el nom del paratge de Can Bellsolà, on s'havien recuperat les restes, com a nom del jaciment juntament amb els punts quilomètrics on es situaven les troballes: PK 2+100 i PK 1+850 (Fig. 1). És en el punt PK 1+850 on l'agost de 2005 es localitzaren, dins d'una rasa de canalització del gas, una urna cinerària i una tapadora, i on amb els sondejos realitzats el setembre del 2005 es va acabar confirmant l'existència en aquell espai d'una necròpolis amb estructures tumulars i urnes d'incineració aproximadament del bronze final o de la transició al ferro.

Després de que per motius de la constructora s'aturassin els treballs, el març de l'any 2006 es van reprendre per dur a terme una excavació que simplement tenia com a objectiu excavar el que quedava al descobert i protegir-ho. En cap cas va ser una excavació en extensió ni es va poder documentar el jaciment en la seva totalitat (Font 2006). Al canviar el traçat de la carretera la necròpolis encara queda, en la seva major part, per excavar (Fig. 4).

La memòria d'aquesta intervenció finalment mai es dugué a terme. La informació recollida en el treball de camp queda plasmada en un informe preliminar de Font (2006). És en aquest punt o a l'octubre

Figura 4. Ortofoto de l'ICC de l'any 2006 del moment on van realitzar les rases al jaciment de Can Bellsolà.

de l'any 2015, el Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria de la Universitat de Girona va rebre l'encàrrec de realitzar el buidatge d'una de les urnes recuperades l'any 2006 al jaciment de Can Bellsolà. Aquesta urna necessitava ser restaurada ja que va cridar l'atenció per les seves nanses simètriques i per tant s'havia de procedir a la conseqüent micro-excavació.

Aquests treballs de buidatge es van dur a terme conjuntament amb el Servei de Restauració del Museu Arqueològic de Girona ja que l'objectiu final era la reconstrucció de l'urna i era necessària la intervenció d'un restaurador per no perdre la forma original de la peça durant la micro-excavació (Coromina, 2018).

Durant la intervenció d'urgència a Can Bellsolà es van poder documentar 4 túmuls i 5 urnes en total. La urna que va ser objecte de la micro-excavació va ser la urna 3. Aquesta estava situada sota el que es va anomenar túmul 3, del qual només es conservaven 6 pedres de l'anella exterior i les de l'interior no eren massa grans. La urna tenia dues lloses de tancament, la segona de les quals feia de tapa i estava directament incrustada dins la boca del recipient ceràmic. Aquest fet va propiciar que per poder extreure l'urna sencera es consolidés el recipient ceràmic i la tapa de pedra com una sola unitat i va condicionar el seu posterior buidatge ja que tot el consolidant utilitzat per realitzar aquesta operació va acabar impregnant tot el sediment interior.

Micro-excavació i resultats

El procediment a l'hora d'iniciar els treballs de micro-excavació va consistir en retirar acuradament la gasa amb consolidant només de les zones on s'anava a actuar i una vegada va ser possible l'extracció de la pedra sorrenca que feia de tapadora es va començar a excavar el sediment en el que es recolzava. Tota l'urna estava farcida amb un mateix tipus de terra, força granulada i una mica argilosa

i es va considerar una sola unitat estratigràfica. Ara bé, tot i que el paquet sedimentari era molt homogeni s'hi van distingir fins a tres nivells que corresponien a les concentracions de les restes humanes.

L'única diferència visible del reompliment de l'urna quedava palès a les zones properes a les parets on la terra havia quedat molt més compactada (degut al problema amb el consolidant) i també a la zona del coll de l'urna per la pressió del propi recipient. En canvi a les zones centrals hi havia espais molt poc densos, igual que a prop de la base que estava trencada.

El punt de referència per calcular la capacitat de l'urna i poder situar els objectes recuperats a l'interior va ser fixat en el punt més alt de la peça, considerat el punt zero. Tenint en compte aquesta dada es afirma que la potència màxima de tot el reompliment és de 14 cm.

Així doncs, la primera concentració d'ossos cremats va aparèixer a 5.57 cm del punt zero en una zona propera al coll i per tant en terra compactada, fet que va provocar una major fragmentació al recuperar les restes.

Un cop retirat aquest paquet de sediment més

Figura 5. Imatges del procés d'excavació de l'urna 3 de Can Bellsolà (Fotografia MAC).

compacte, la terra es va tornar més flonja i a uns 11 cm de profunditat aproximadament i en un dels llocs amb un diàmetre més ampli (19.5 cm) es van poder recuperar les restes millor conservades i que es podien identificar anatòmicament. Serien el gruix del que es va considerar com a segon nivell de concentració de restes òssies (Fig. 5).

Tot seguit, pràcticament a tocar a la base, es van poder exhumar algunes peces més corresponents a restes humanes calcinades sense determinar i quatre fragments d'arrels dentals. En aquest últim nivell de concentració també es va trobar un agulla de bronze fragmentada que possiblement formava part de l'aixovar funerari (Figura 6). Degut a que la base de l'urna estava fragmentada és possible que una part del contingut desaparegués post-deposicionalment, juntament amb la part de l'agulla que no es va poder recuperar. D'aquesta agulla se n'han trobat de similars en algunes de les necròpolis de l'Empordà com la de Can Bech, a Agullana (Toledo, De Palol 2006).

Estudi de les restes humanes

Pel que fa l'estudi antropològic, igual que en el cas de Can Barraca, la conservació de les restes humanes, és molt parcial i dificulta un estudi antropològic complet. S'han pogut identificar algunes parts anatòmiques però proporcionen molt poca informació. A més, de tota la necròpolis de Can Bellsolà només se n'ha pogut excavar d'una de les urnes, amb l'afegit que aquesta tenia la base trencada i és possible que una part del seu contingut s'hagi perdut. Aquests factors condicionen qualsevol hipòtesi que es pugui plantejar amb el material antropològic estudiat i dificulten la comparació entre les restes antropològiques de Can Bellsolà i de Can Barraca.

En primer lloc es va comprovar l'alt grau de facturació de les restes esquelètiques determinat pel tipus d'incineració a que van ser sotmeses. La coloració de les restes era en general molt blanquino-

sa i en alguns casos es van observar tonalitats blavoses que permetien parlar de calcinació (Trellisó 1998) (Etxeberria 1994).

A l'hora d'analitzar les restes es van tenir en compte els diferents nivells detectats durant la micro-excavació. La suma de totes aquestes restes va resultar 27.4 grams. D'aquest total, 9 grams van ser determinades com procedents del nivell 1. En aquest nivell es va constatar la major concentració d'ossos però amb la pitjor conservació, segurament degut a la compactació de la terra i a l'acció dels consolidants. No es va poder determinar anatòmicament cap de les restes esquelètiques d'aquest nivell. En el segon nivell és on es van poder recu-

Figura 6. Agulla de bronze recuperada dins de l'urna 3 de Can Bellsolà.

Figura 7. Imatge de detall d'alguns fragments de crani procedents de l'urna 3 (nivell 2) de Can Bellsolà.

perar els ossos més complerts (7.6 g.) i és per això que es van poder identificar diversos fragments cranials (Fig. 7). Per últim, al tercer nivell es van comptabilitzar 5.4 grams de restes esquelètiques i com que aquest nivell corresponia a la base de la urna es va tornar a observar un índex de fracturació força alt. Això si, en aquest cas es van poder determinar quatre fragments com a arrels dentals, possiblement de molariformes. A totes les restes ara esmentades s'han d'afegir 5.4 grams de restes indeterminades que no van poder ser atribuïdes a cap nivell en concret.

Analitzant el gruix del teixit compacte dels elements cranials recuperats al segon nivell i es va poder determinar que els ossos extrets de la urna 3 no podien pertànyer a un individu infantil sinó que probablement correspondrien a un individu adult o juvenil (Schaefer *et alii* 2009). El sexe però, no es va poder determinar.

Conclusions

Les necròpolis de Can Barraca i Can Bellsolà són dos jaciments amb un valor considerable per poder abordar el coneixement del bronze final i dels inicis del ferro a la zona de Besalú. La seva proximitat, pràcticament només estan separades per un kilòmetre de distància, les fa més interessants ja que dona peu a diferents hipòtesis. La primera d'elles és que en realitat no siguin dues necròpolis diferents, sinó dos nuclis separats d'un mateix espai cementirià. En aquest cas, com que a Can Barraca es van poder documentar diferents tipus de tomba, es suposaria que cada un d'aquest nuclis serien heterogenis i possiblement jerarquitzats, sempre i quan que s'atorgui un major estatus social a les tombes tumulars que a les de fossa simple. En canvi, l'anàlisi canvia si es consideren dues necròpolis totalment diferenciades. De fet, aquesta hipòtesis genera més preguntes que respostes. Si els dos jaciments fossin contemporanis caldria una

justificació pel fet que una mateixa població s'enterrés en dos espais diferents tan propers. També existeix la possibilitat que cada un dels jaciments correspongui a una població d'origen diferent però coetànies.

Per últim, com que de la necròpolis de Can Bellsolà només se'n té un coneixement molt parcial és plausible que sigui lleugerament posterior i no contemporània a Can Barraca (que com s'ha dit té un funcionament curt i molt ben acotat cronològicament parlant). Tot i que seria necessària una explicació que justificués el desplaçament de l'espai d'enterrament i no d'un canvi en el ritual funerari. En ambdós casos es documenten els mateixos tipus de tomba i inclús es poden constatar similituds tan concretes com ara la utilització d'una de les pedres sorrenques pertanyents a l'estructura del túmul funcionant com a tapadora de l'urna funerària.

Sigui com sigui, totes aquestes preguntes no tindran una resposta si el jaciment de Can Bellsolà no té la sort de ser excavat i estudiat amb la profunditat que es mereix. Can Barraca va poder llegir tot el material que es va poder recuperar del jaciment i els coneixements que va proporcionar, però de Can Bellsolà encara queda tot un jaciment per descobrir.

Bibliografia

- AGUSTÍ, A. 1999, Els ritual funeraris del període calcolític-bronze final al nord-est de Catalunya. Tesi doctoral, Universitat de Girona.
- ALONSO, N., BUXÓ, R. i PONS, E. 2004, Del bronze final a la primera edat del ferro. Dins BUXÓ, R. Eines i feines del camp a Catalunya: L'estudi de l'agricultura a través de l'arqueologia. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Girona, p: 43-46.
- COROMINA, N. 2018, Memòria de la micro-excavació de l'Urna 3 del Túmul 3 del jaciment de Can Bellsolà, Besalú (La Garrotxa).
- ETXEBERRIA, F. 1994, Aspectos macroscópicos del hueso sometido al fuego. Revisión de las cremaciones descritas en el País Vasco desde la Arqueología. Munibe.
- FONT, S. 2006, Informe de l'excavació d'urgència a Can Bellsolà (N-260, tram Besalú-Argelaguer PK 1+850 i PK 2+100) Besalú (La Garrotxa).
- MANZANO,S., AGUSTÍ, B. i COLOMEDA, N. 2006, Can Xac (Argelaguer, Garrotxa) Un poblat a l'aire lliure del bronze final. Tribuna d'Arqueologia 2003-2004. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, p: 45-66.
- MARTÍN, P. 2006, Can Barraca, una necròpolis d'incineració de fa 2.800 anys a Besalú (La Garrotxa. Diputació de Girona, Patronat Francesc Eiximenis.
- OLALDE, I., MALLIK, S., PATTERSON, N. [...] LALUEZA-FOX, C. i REICH, D. 2019, The genomic history of the Iberian Peninsula over the past 8000 years. *Science* Vol. 363, Issue 6432, p: 1230-1234.
- PONS, E. 1984, L'Empordà de l'edat del bronze a l'edat del ferro. Sèrie Monogràfica, 4. Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona.
- PONS, E. 2005, Catalunya a la transició de l'edat del ferro. Zona de pas, època de trasbalsaments humans i canvi cultural. Dins XIII Coloqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Institut d'Estudis Ceretans, Puigcerdà p: 69-94.
- TOLEDO, A. 1990, La utilització de les coves des del Calcolític al Bronze Final al NE de Catalunya (2220-650 aC.) Tesi Doctoral, Barcelona.
- TOLEDO, A., DE PALOL, P. 2006, La necròpolis d'incineració del bronze final transició a l'edat del ferro de Can Bech de Baix, Agullana (Alt Empordà, Girona) Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, Barcelona
- TRELLISÓ, L. 1998, La acción del fuego sobre el cuerpo humano: la antropología física y el análisis de las cremaciones antiguas. *Cypsela* XIII, MAC-Girona, p: 87-98.